

Euskal Jaiak Azkoitian

Juan Bautista MENDIZABAL

Gaia pasadizozkoa dela irudi dezake hasiera batean, bertan alpatzen diren festa-ospakizunak behin bakarrik egin baitziren Azkoitian. Baina, festa horien garapenaren testuingurua eta haien sinbolismoa aintzat hartuz gero, duten eduki ikusgarriaz haratago, gertaera gogoangarrien multzoan jarriko ditugu. Batez ere, une haietan baliotsi zituztelako euskal identitatearen hainbat alderdi, gure gizartean oraindik ere indarrean daudenak. Alfredo Laffitte jaunak –lore-jokoaren bazkunaren lehendakariak– esandakoari jarraiki, festa horiek “euskal pentsabide jatorra” adierazten zuten. Festa-eredu hori, oinarri nagusizat kultura-edukia eta bertako hizkuntzaren aldarrikapena zuena, European sortu zen, XIX. mendearen hasieran. Hasieran lore-joko deitu zitzaizen, hain zuzen ere lore naturalak ematen baitziren saritzat. Eta arrakasta handia lortuz joan ziren, estatuak gero eta gehiago zabaltzen ari ziren politika liberal eta zentralisten aurkako erantzun bihurtutik. Gure inguruko testuinguru geografikoan, nabarmenak izan ziren, besteak beste, Katalunian ospatutakoak; haien bidetik sortu zen “Renaixença” deituriko mugimendua, katalan hizkuntza eta kultura suspertu zituena.

Euskal Herriko lore-jokoak Iparraldean hasi ziren; zehazki esateko, Urruñan 1853an eta Saran 1862an. Karlisten porroten eta behin betiko foru-abolizioaren ondoren espiritu aldarrikatzailea zenez nagusi, eta topaketa horietara mugaren bi aldeetako jendea agertzen zenez, giroa oso egokia zen ospakizun horiek gainerako lurraldeetara ere hedatzeko. Orduan hasi zen “Zazpiak bat” leloa zabaltzen. Besteak beste, intelektual erromantiko ezagun baten bultzadari eta mezenasgoari esker sortu ziren joko horiek: Anton Abadiari esker,

hain zuzen. Abadia Dublinen jaio zen, 1810ean, baina Urruñan –aitaren jaioterrian– finkatu zen, munduan zehar hamaika bidala egin eta hainbat ikasketa burutu ondoren –zientziak, zuzenbidea eta hizkuntzak–. Handik oso hurbil, Hendaian, zutik dirau oraindik hark erakitako gaztelu enblematikoak. Gipuzkoan, hainbat lehiaketaren antolaketa-lanetan hartu zuen parte; hain artean, 1893an Azpeitian egindakoek sona handia izan zuten.

Testuinguru horretan gertatu zen kulturaren eta literaturaren alorreko irakinaldia, zenbait autorek "Euskal Pizkundera" esan diotena, eta nazionalismoaren garapen ideologikoaren oinarri ere bide eman zitzaion. Laffittek dei egin zuen, Azkoitia egin zuen hitzaldi ofizialean, iragan instituzional guztia eta hain antzinakoa zen hizkuntza ez ahazteko, eta nazio-sentimendu indartsu eta kementsuari eusteko. Horrenbestez, mugaren alde batean zein bestean kultura berreskuratzeke prozesuaren zantzuak agertu ziren, eta hainbat elkarte, aldizkari, festa, literatura-lehiaketa eta abar sortu ziren, euskarari eta euskal kulturari buruzko erreferentziak ardatz hartuta, bai eta, ikusi dugunez, politika-kontuak ere. Lore-jokoen artean, Donostian egindakoak aipagarriak dira, hala urte askoan egin zirelako nola garapen berezia izan zutelako. 1896an, Gipuzkoako Foru Aldundiak, jendearen harrena ona ikusirik, proposamen bat egin zuen: abelazkuntza eta nekazaritza-arloan ordura arte berak antolatzen zituen erakustaldi eta lehiaketetan festa haiek sartzea. Euskal Jaiak deitu zitzaion haietan, beraz, dena bildu zen: literatura- zein arte-lehiaketak eta abelburuen nahiz nekazaritza-produktuen erakustaldiak. Handik aurrera, Foru Aldundiak finkatu zituen topaketa haietako lekuak eta egunak, betiere kontuan hartuta udalerrri bakoitzeko herriko jaiak inguruan izatea. Horrez gainera, erakundeetako ordezkariak bertan izaten zirenez, haiei zegokien protokolo eta bonbazia ere ekarri zuten festa haietara, ekitaldi zibil eta erlijiosoak eginez; Batzar Nagusiak urtero herri jakin batzuetan biltzearen ohitura gogorarazten du horrek, nolabait.

Azkoitiari erreparatuz, herri honi zegokion 1910eko irailaren 2tik 5era bitarteko Euskal Jaiak antolatzearen ardura, Hernanik emandako txanda hartuta. Eraldaketa ekonomikoan oinarritutako prozesuan murgilduta zebilen Azkoitia, industria-eredura behin betiko egokitzeko bidean aurrera. Horregatik, hain zuzen, lanaren eta politikaren alorreko tirabirak sarritan sortzen ziren, eta bitxitasun hau aipatzekoa

zen: bai sindikatuak bai alderdiak katolikoak ziren nabarmen. Festei dagokienez, eztabaida txikiren baten ondoren, udalak ospakizun haiek antolatzeko konpromisoa hartu zuen. Juan Jose Alberdi "Ar-tzaixe" zen udalbatzaren buru; hamar zinegotzi integristak ziren, bi karlistak, eta beste bat nazionalista. Batzorde bat eratu zuten, Foru Aldundiarekin eta euskal lore-jokoen bazkunarekin koordinaturik lanean jarduteko. Zenbait festa-leku jarri zituzten, eta abere-lehiaketetarako Antxieta etxearen ondoko lursailak egokitu zituzten. Etxe hura 1926an Urolako trenbidea egiteko bota zuten. Ramon Cortazar arkitectoak egin zituen abere-lehiaketetarako instalazioen planoak. Literatura-topaketak egiteko, berriz, eskolako aretoa prestatu zuten, baita udal-aretoa ere, Martin Irureta margolariak berritu zuena. Foru Aldundiaren kiosko artistiko eramangarria jarri zuten plazan, gainerako azpiegitura guztia bezalaxe herri batetik bestera zeramatena, haitan lore-jokoak ospatu behar zituztenean. Eta herri guztia apaindu zuten: arkuak, girlandak, argiontziak, banderatzokak eta abar, imajina daitekeen modu liluragarri eta bitxienean, kronikak jakinarazi zuenez.

Batzordeak bi azkoitiar hautatu zituen hotsandiko ospakizunak zuzentzeko: Aita Nemesio Otaño S. J. musika arlorako, eta Frai Jose Calasanz kaputxinoa (Carlos Arambarri Mendizabal, "Nartxiso" familia-koa) predikurako. Foru Aldundiak, ospakizunaren sustatzaile zenez, garralobideen tarifak negoziatu zituen tren-konpainiekin, hartara ahalik eta jende, abelburu eta nekazaritza-makina gehien ekarri ahalizateko. Ospakizunen sustapenaren ondorioz milaka pertsonak gainezka bete zuten Azkoitia; kronikagileak adierazi zuenez, une gorentan bertan bildutako jendeak "txapelez osatutako itsasoa zirudien, marea bizietan", eta egunkariek eta aldizkariek arrakasta nabarmenarazi zuten. Jose Maria Donosty izan zen gure Euskal Jaien xehetasun handienak eman zituena, bai *Euskal Erria* aldizkarian bai *El Pueblo Vasco* egunkarian. Egitarauan ekitaldi ugari bildu zituzten; adierazgarrienak gogora ekartzeko aipatuko dugu irailaren 3an, ostiralean, hasi zirela jaiak, nekazaritza- eta abelazkuntza-alorreko erakustaldiaren eta lehiaketaren atarikoekin.

Hilaren 3an, arratsaldean, harrera egin zitzaizen Gipuzkoako Foru Aldundiko kideei -Joaquin Carrion jauna buru zutela-, "Euskal Esnalea" elkarteko ordezkari, lore-jokoen bazkuneko ordezkari, eta Arabako, Bizkaiko eta Nafarroako Foru Aldundietako ordezkari, baita beste agintari erlijioso eta zibilei ere. Udaletxean sartu ziren, ezpata-

dantzari txikiek eraikitako arkupetik barrena, jendearen txaloen artean, "Ongi etorri" eta "Gernikako arbola" doinuak lagun zituztela. Gero parrokia-elizara joan ziren, eta argiz betetako eliza horretan Azkoitiko orfeoiak Jose Ignacio Busca Sagastizabalen *Salbea* abestu zuen, gaur egun "Andra Mari" egunaren bezperan Otaño aitaren *Ave Mariarekin* batera, ehun urte betetzera doan horrekin batera, abesten den berbera. Iluntzean literatura- eta musika-jaialdia gailendu zen; eta ekitaldian, hitzaldi ofizialen artean, sariak banatu zituzten. Alfredo Laffitte eta Adrian de Loyarte Jaunek eta Pedro Aguinaga diputatuak hartu zuten hitza; azken horrek aitortu zuen jaialdiak poza eta tristura eragiten zizkiola aldi berean: lehenengoa (poza), euskal tradizio eta ohituren inguruan bakea eta maitasuna adierazten zuen festa zelako; bigarrena (tristura), horrelako jalek gogora ekartzen zituztelako antzinako gauzak, lege arbitrarioen ondorioz suntsituak. Horren ondoren Toribio Alzagak irakurri zituen sarituen izenak; literatura-lehiaketako saridunak aipatzekoak dira: Jose Manuel Lertxundi, Avelino Barriola, Vitoriano Iraola, Gregorio Mugica, Ramon Inzagarain eta Ramon Gelbenzu. Musikaren atalean Jose Franco Ribate, Angel Telleria, Luis Urteaga, Secundino Esnaola eta Valentin Larrea saritu zituzten; eta pinturaren atalean, berriz, Luis Armengou eta Angel Cabanas artistak. Atsekaberen bat ere izan zen, Ascensio Martiarena gazteak lehiaketan bere obra bikaina aurkezterik izan ez zuelako, klausularen bat betetzen ez zuela eta.

Irailaren 4an, Igandean, jailetako egun nagusian, goizeko bost eta erdietan hasi zen egitaraua, danbolin-jotzaileen, dultzaineroen eta udal-bandaren doinuekin. Bederatzi eta erdietan hasi zen prozesioa, "antzinako foru-usadioaren" arabera: San Ignazioren eta Ama Birjinaren irudiak eraman zituzten —azken hori Foru Aldundiaren jabetzakoa—, mikeleteek eskoltatuta, Zumardi Pasealekuan edo Ibiltoki Berrian barrena (egungo Plaza Berrian zehar, alegia). Kanpaiak dirlindalan ari ziren joka, txapligu-hotsak han eta hemen entzuten ziren, eta San Ignazioren martxak handitasunez betetzen zuen ibilbidea. Horren ondoren, parrokia-elizan, Gasteizko gotzain Jose Cadena Ele-tak eman zuen gotzain-meza, Oreste Ravanello veneziarraren partituren interpretazioa lagun izanik. Gero, dantzari txikien erakustaldiaren ordua iritsi zen; dantzen maisu entzutetsu izandako batek prestatuak ziren dantzari haiek: Jose Lorenzo Pujana jaunak, hain zuzen. Ohiko Aureskua arratsaldean egin zuten, jai eta lehiaketa horietara espresuki etorritako diputatuek, udal-agintariek eta aristokraziako zein bur-

gesiako kideek parte hartuta. Gero alondegian egin zuten euskal antzerki-gaua, Azkoitiko gazteek antzeztua. Egun hartako une gartsu eta hunkigarriena bertsolariei zor diegu: Gaztelu, Premin Imaz, Pello Errota eta Txirrita. Jose ZapiRAIN izan zen gai-jartzailea; eta jendez gainezka zegoen plaza hura goraka eta txaloka lehertu zen, ekitaldia bertso hauekin amaitu zuenean: "Zer ezaten dan orain, / aritu zaldazute ongi: / euskaldun jayo giñan, / ta euskaldun gera bizi; / zergatik gurasuak / diguten erakutzi: / Bizi geran artian / bear diyou eutzi"

Azken eguna irailaren 5a izan zen, astelehena; haurrentzako irakurketa-ariketak egin zituzten, eta Juan Maria Echaniz maisuak zuzendutako bandak eta Azkoitiko orfeoiak kontzertu bikaina eman zuten, Mocoroa, Usandizaga eta Esnaola maisuen hainbat doinu interpretatuz. Gainera, egun hartan aurkeztu zuten bandaren egungo zutohiala. Ekitaldia amaitu ostean, danbolin-jotzaileen lehiaketa egin zuten, eta Zumaiko, Tolosako eta Zumarragako bandak saritu zituzten. Arratsaldean euskal jai ikusgarria antolatu zuten. Aizkolarien saloan Korta gaztea eta Aizpuru beteranoa aritu ziren. Aizpuru izan zen garaile, zortzi enbor moztu baitzituen, Kortari erdi bat falta zitzaio-
la. Pilota-partida Azkoitiko Txikitok eta Ermuko Cantabriak jokatu zuten, eta Txikitok irabazi zuen, 26 eta 10, Itxura guztien kontra. Idi-demak ere egin zituzten, apustu handiak tarteko, eta ez ziren falta izan korrikalariak, irrintzilariak, aurrekulariak... Euskarazko antzerki-emankizuna ere izan zen; haren ondoren, Elgoibarko Epelde etxeko su artifzialak. Ospakizunak amaitzeko, musika jarri zuten herriko plazan; festa haien ospakizunetan ez zen, ez, musikarik falta izan. Azkoitia makila Segurari pasatu zion, 1911ko jaiak antola zitzaizkan. Adrian Loyartek gure udaletxean esan zuen euskaldunok gure irrika guztiak oihu liluragarri honetan bildu ditugula: Ama Euskal Herria! Azkoitia hasi zen herriko historiari eta intelektualei buruzko gauzak entzuten: Aizkibel eta euskara, Olano eta euskal eskubideen defentsa... Eta, garai hartako egunkariek esan bezala, Azkoitia izan zen, lau egunez, Euskal Herriaren lurreko paradisu.